

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Het ABC van de zegen

“Moge de HEER u zegenen”, en dus niet: “de HEER zegent u” - zo moet de priesterzegen uit Numeri 6 vertaald worden. Dat legde ik uit in mijn artikel van vorige week, geschreven op basis van mijn schooldagtoespraak uit 2006. Wat betekent die vertaling voor ons? Daarover gaat deze bijdrage.

W.H. Rose ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - W.H. Rose Het ABC van de zegen	563
<i>Meditatief</i> - A.J. de Mol Gods kist zinkt niet	567
<i>Wandelen met God</i> - M.A. van Leeuwen Het portret van de ware christen	568
<i>Achtergronden</i> - G. Harinck Martelaren in de Tweede Wereldoorlog	570
<i>Opvoeding en onderwijs</i> - J.J.D. Baas Jean Jacques Rousseau en de CITO toets	573
<i>Samenleving</i> - J. Westert Stad en sociale stijging	576
<i>Uit de kerken</i>	

Als je in een kerkdienst de zegen in de genoemde bewoordingen hoort, klinkt deze misschien wel een beetje onzeker. Is dat de bedoeling? Zijn de woorden die de priesters zeggen een vrome wens, waarbij het nog maar afwachten is wat God gaat doen? Is het misschien zo dat je met God maar nooit weet waar je aan toe bent, of hij je wil zegenen of niet? Om het belang van de vraag helder voor ogen te krijgen moeten we eerst deze vraag stellen: komt het sowieso voor dat er in de stellende wijs wordt gezegd dat God zegent? Kom je dat tegen: “de HEER zegent” of “de HEER zal zegenen”? Het antwoord is: ja, dat komt meerdere malen voor.

Daarmee wordt de vraag dus nog spannender: in de priesterzegen wordt een ‘moge hij u zegenen’-constructie gebruikt, terwijl je in andere gevallen “hij zegent” tegenkomt - hoe zit dat?

Het onmiddellijke verband

Eerst moeten we kijken naar het verband waarin de priesterzegen staat.

De priesters zegenen

Uit het voorafgaande vers blijkt dat deze zegen uitgesproken moet worden door “Aäron en zijn

zonen”, oftewel de priesters, en blijkbaar bedoeld is voor meermalig gebruik. De ‘hij zegent’-constructie komen we tegen wanneer God zelf aan het woord is, of wanneer hij via Mozes of een andere profeet spreekt. God geeft de priesters de opdracht zijn volk te zegenen, maar blijkbaar hoort het niet bij de bevoegdheid van de priester om dat te doen met dezelfde stelligheid waarmee God zelf of een profeet dat doet.

God zegent

Uit het vers dat na de zegen volgt, blijkt dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen God en de priesters. Op een bepaalde manier kun je zeggen dat de priesters zegenen (vers 23), maar uiteindelijk is het God die zegent (vers 27): “ik zal de Israëlieten zegenen”. De priesterzegen is geen magische formule die automatisch werkt als hij maar wordt uitgesproken door de juiste persoon op het juiste moment op de juiste plaats.

Zegen en gebed

Verder is er wel iets voor te zeggen de priesterzegen als een gebed te zien, ook al wordt God niet rechtstreeks aangesproken - een verschijnsel dat we ook in de Psalmen tegenkomen.¹ In deze richting wijst ook een opvallende formulering in het boek 2 Kronieken, waarin zegen en gebed dichtbij elkaar komen te liggen (2 Kron. 30:27): “De Levitische priesters zegenden het volk en hun stem werd gehoord, want hun gebed steeg op tot in Gods heilige woning, de hemel.”

De zegen van God in het onderwijs van Mozes

Met deze laatste opmerking kijken we al verder dan de onmiddellijke context. En eigenlijk moeten we dan in de eerste plaats kijken naar de zegen van God in het onderwijs van Mozes. Dit is niet de eerste keer dat Mozes in opdracht van God over zegen praat, en ook niet de laatste keer. Een aantal elementen uit Mozes’ ABC van de zegen kunnen verder helpen in de interpretatie van de priesterzegen.

God zegent graag

Het eerste wat we moeten zeggen is dat God graag zegent. Zoals Mozes duidelijk maakt, heeft de zegen van God alles te maken met zijn liefde.²

Het geeft God vreugde wanneer hij zijn volk zegent, zelfs wanneer ze weer bij hem terugkeren nadat hij ze met zijn vloek heeft getroffen, omdat ze bij hem weggelopen waren (Deut. 30:9):³

De HEER, uw God, zal u voorspoed geven in alles wat u onderneemt, u kinderrijk maken en uw vee en uw land vruchtbaar maken. Hij zal er weer vreugde in vinden om u te zegenen, zoals voorheen bij uw voorouders.

God laat je niet in het onzekere over of hij je wil zegenen

Als God graag zegent, dan is het niet verrassend dat er gewoon in de stellende wijs gezegd wordt: “de HEER zegent u”. Maar dan wordt er in de regel wel expliciet bij gezegd in welke context God zegent. God is wel zo heilig dat hij niet aan alles wat mensen doen zijn zegen geeft. Maar God laat je niet in het onzekere over of hij je wil zegenen. Een uitgebreide inkleuring van die context vind je b.v. in Deut. 30:15-16. Daar zegt Mozes:

Besef goed, vandaag stel ik u voor de keuze tussen voorspoed en tegenspoed, tussen leven en dood. Wanneer u zich houdt aan de geboden van de HEER, uw God, zoals ik ze u vandaag heb gegeven, door hem lief te hebben, door de weg te volgen die hij wijst, en zijn geboden, wetten en regels in acht te nemen, dan zult u in leven blijven en in aantal toenemen, en dan zal de HEER, uw God, u zegenen in het land dat u in bezit zult nemen.

Het gaat dus om God liefhebben, je door hem laten leiden, en zijn geboden gehoorzamen. Dat is de context waaraan God de belofte van zijn zegen verbindt. God is zo vrij geweest dat formeel te laten vastleggen: hij is een exclusieve verbondsrelatie aangegaan met een specifieke groep mensen, allemaal nakomelingen van Abraham.

Tussenbalans

In de priesterzegen wordt gebruikt gemaakt van een ‘moge hij zegenen’-constructie (aanvoegende wijs), terwijl we in andere verbanden een ‘hij zegent’-constructie tegenkomen. De bevoegdheid van de priester is niet dezelfde als die wanneer God rechtstreeks of via een profeet zegt dat hij zijn volk wil zegenen. Op een bepaalde manier is de priesterzegen een gebed.

Het gebruik van de ‘moge hij zegenen’-constructie betekent niet dat de priesterzegen onzeker is. God zegent graag, en hij laat je niet in het onzekere over of hij je wil zegenen. Hij is een exclusieve verbondsrelatie aangegaan met een specifieke groep mensen, en in die context geeft hij de belofte van zijn zegen.

God wordt persoonlijk

Tenslotte wil ik met u kijken naar een opvallend detail in de priesterzegen, namelijk dat de materiële kant van de zegen op de achtergrond staat, terwijl de persoonlijke kant van de zegen juist sterk naar voren komt.

In andere bewoordingen van de zegen wordt die materiële kant juist breed uitgemeten (Deut. 7:12-13):

Wanneer u zich gehoorzaam houdt aan deze voorschriften zal de HEER, uw God, zich van zijn kant houden aan wat hij uw voorouders in zijn goedheid heeft beloofd. Hij zal u zijn liefde betonen, u zegenen en u talrijk maken.

Zijn zegen zal rusten op de vrucht van uw schoot en de vrucht van het land - koren, wijn en olie - , op de dracht van uw runderen, schapen en geiten, in het land dat hij u zal geven, zoals hij uw voorouders onder ede heeft beloofd.

Bij de priesterzegen is het heel anders. Daar gaat het vooral om de persoonlijke betrokkenheid van God op het leven van de individuele gelovige: bescherming, genade, en vrede. God zelf is dan ook nadrukkelijk persoonlijk aanwezig. Er zijn twee dingen waar je dat aan kunt zien: de naam van God wordt maar liefst drie keer herhaald, maar wat de priesterzegen echt bijzonder maakt is de dubbele verwijzing naar de gezichtsuitdrukking van God.

Het gezicht van God

In deze zegen wordt God heel persoonlijk. Het meest opvallend is dat in de non-verbale communicatie. Maar liefst twee keer krijg je te zien dat God iets met zijn gezicht doet. De gezichtsuitdrukking van God is veelzeggend:

“[M]oge de HEER het licht van zijn gelaat over u doen schijnen” - d.w.z. dat hij met een gezicht waar de vreugde en instemming vanaf straalt naar jou kijkt.

“[M]oge de HEER u zijn gelaat toewenden” - d.w.z. dat hij zijn blik op jou richt en met bijzondere aandacht naar jou kijkt.⁴

Leven binnen de context waarin God graag zijn zegen geeft, kan dan ook het zien of het zoeken van het gezicht van God genoemd worden (Ps. 24:5-6):

*Zegen zal hij ontvangen van de HEER
en recht verkrijgen van God, zijn redder.
Dat valt hun ten deel die u[w aangezicht]
zoeken,
Die zich tot u wenden - het volk van Jakob.*

De materiële en de persoonlijke kant van de zegen

In Psalm 67 zijn overduidelijk echo's te horen van de priesterzegen uit Numeri 6.⁵ In Nederlandse vertalingen wordt Psalm 67:7 meestal weergegeven zoals in de NBV:

*De aarde heeft een rijke oogst gegeven,
God, onze God, zegent ons.*

Het gaat nu om die tweede regel, meestal weer gegeven als “God, onze God, zegent ons.” De constructie is hier helemaal gelijk aan wat we in de priesterzegen tegenkwamen: het werkwoord voorop en dan het onderwerp. In vers 4, 5, en 8 vind je dezelfde constructie, en vertaalt de NBV terecht met een aanvoegende wijs, of een daaraan verwante constructie.

Maar net als vele andere vertalingen maakt de NBV in vers 7 een uitzondering: ‘[hij] zegent’, in plaats van ‘moge [hij] zegenen’. Als we ervan uit gaan dat de spreker zijn werkwoordsvor-

men zorgvuldig kiest, dan moeten we ook in vers 7 met “moge hij zegenen” vertalen.⁶ Dan wordt het:

*De aarde heeft een rijke oogst gegeven,
Moge God, onze God, ons zegenen.*

Je hoort de vertalers denken: een geweldige oogst, dat is natuurlijk een zegen van God. Maar het spannende van deze Psalm is dus dat ze ons duidelijk maakt dat je zelfs bij voorspoed er niet zomaar van uit kunt gaan dat dat nu de zegen van God is, daar moet je bewust om vragen.

Hoe weet je dat God je zegent?

Als je het kabinet mag geloven, gaat het goed met Nederland. Mag je daaruit concluderen dat God Nederland zegent? Psalm 67 leert je te bidden om de zegen van God, juist als het je economisch voor de wind gaat.

De mensen die Jezus zegent

En als je als christen vandaag wilt weten of God je zegent, kun je niet om Jezus heen. Voordat we voorspoed en zegen aan elkaar gelijk stellen moeten we eerst luisteren naar wat Jezus zegt over wat zegen is en over welke mensen gezegend zijn. Het probleem met een simpele gelijkstelling van voorspoed en zegen is dat het meteen een gigantisch groot aantal christenen uit de kring van de gezegenden zet. Dat zou ons aan het nadenken moeten zetten.

De zegen van Jezus is universeel. Niemand wordt buitengesloten, ook de minder bedeeden niet. Tegelijk: niet iedereen ontvangt de zegen van Jezus. Hoe zit het dan met de zegen van Jezus? Wie zijn de mensen die zijn zegen ontvangen? Wanneer Jezus mensen gezegend noemt, dan horen we in een aantal gevallen echo's vanuit het Oude Testament. Maar Jezus noemt ook nieuwe categorieën mensen die zijn zegen ontvangen.

Hij leert ons een nieuw ABC van de zegen. En dat schiept het beeld dat veel mensen hebben van wie gezegend zijn behoorlijk in de war (Lukas 6:20-23):

*Hij richtte zijn blik op zijn leerlingen en zei:
‘Gelukkig jullie die arm zijn, want van jullie is
het koninkrijk van God. Gelukkig jullie die
honger hebben, want je zult verzadigd worden.
Gelukkig wie nu huilt, want je zult lachen.
Gelukkig zijn jullie wanneer de mensen jullie
omwille van de Mensenzoon haten en buiten-
sluiten en beschimpen en je naam door het slijk
halen. Wees verheugd als die dag komt en
spring op van blijdschap, want jullie zullen rij-
kelijk beloond worden in de hemel.*

Waar zijn we mee bezig aan de Universiteit in Kampen? Als het goed is, bereiden we elkaar voor op een leven waarin Jezus zoveel voor ons betekent dat we nog maar één ding willen: het geluk en de zegen die hij ons belooft. Zodat we er niet voor terugschrikken wanneer (Matt. 5:10-12) we vanwege de gerechtigheid vervolgd worden, of wanneer mensen ons omwille van

Christus uitschelden, vervolgen en van allerlei kwaad betichten.

Het betekent voor ons als Universiteit veel dat we weten dat er veel mensen in het land voor ons bidden. Mag ik u vragen dat te blijven doen? En bidt u dan ook dat we erin slagen elkaar voor te bereiden op een manier van leven die Jezus zegent.

In de ogen van veel mensen in onze samenleving is dat een leven waar je niet gelukkig van wordt. En ook hier aan de Theologische Universiteit zijn wij niet ongevoelig voor de knagende vraag: als ik zo leef dat ik in mijn leven de zegen van Jezus ontvang, zal het dan wel goed met mij aflopen?

De lijdende dienaar die door God werd gezegend

Maar het zou niet de eerste keer zijn dat de toeschouwers zich vergissen. In Jesaja 53 tekent de profeet Jesaja een portret van een man van wie de tijdgenoten dachten dat zijn leven een mislukking was (Jes. 53:4):

*Wij [...] zagen hem als een verstoteling,
door God geslagen en vernederd.*

Kun je zeggen dat deze man gezegend was? Op het eerste gezicht niet: het woord 'zegen' wordt in het portret niet gebruikt. Maar als we goed kijken, zien we verschillende woorden die in het Oude Testament tot het standaard repertoire horen in de beschrijving van mensen die God zegent: "mijn dienaar zal slagen", wat hem motiveerde in zijn levensloop was "nageslacht te zien en lang te leven", en van zijn miserie wordt uiteindelijk gezegd: "door zijn toedoen slaagde wat de HEER wilde". Deze man, van wie de mensen dachten dat hij een mislukking was - hij ontvangt wel degelijk de zegen van God.

"De heerlijkheid van God op het gezicht van Jezus Christus"

Het gezicht van God zoeken betekent voor ons vandaag: kijken naar deze dienaar van de HEER, kijken naar Jezus Christus. Het Evangelie vangt je blik en richt die op wat de apostel Paulus noemt (2 Kor. 4:6) "de heerlijkheid van God op het gezicht van Jezus Christus". Vandaag zien we dat gezicht nog niet in zijn volle glorie, maar er komt een dag dat we hem zullen zien van aangezicht tot aangezicht. Ik verlang naar die dag. Ik verlang ernaar zoveel van het "evangelie van de heerlijkheid van Christus" (2 Kor. 4:4) te zien, dat ik wanneer mijn laatste uur geslagen is vanuit het diepst van mijn hart kan zeggen wat het personage **STANDVASTIG** uit de *Pelgrimsreis* van John Bunyan zei toen hij op het punt stond de doodsrivier over te steken:⁷

"Ik ga nu dat Hoofd aanschouwen, dat met doornen gekroond werd, en dat Gelaat, dat bespogen werd voor mij.

Voorheen heb ik geleefd door horen zeggen en geloof, maar nu ga ik daarheen, waar ik zal leven door aanschouwen[,] en zal zijn bij Hem in Wiens aanwezigheid ik mij verheug.

Ik mocht graag van mijn Heere horen spreken [...] Zijn Naam is mij steeds geweest als een uitgestorte olie, ja aangenamer dan alle reukwerk. Zijn stem was reeds zeer zoet voor mij, en Zijn aangezicht heb ik meer begeerd dan zij die begerig zijn naar het licht van de zon."

Dr. Wolter Rose is docent Semitische Talen aan de Theologische Universiteit te Kampen.

Noten:

1. B.v. in Ps. 122:6-7:
"Vraag om vrede voor Jeruzalem:
Dat rust hebben wie van je houden,
dat vrede heerst binnen je muren
en rust in je vesting."
2. Deut. 7:12-13: "Wanneer u zich gehoorzaam houdt aan deze voorschriften zal de HEER, uw God, zich van zijn kant houden aan wat hij uw voorouders in zijn goedheid heeft beloofd. Hij zal u zijn liefde betonen, u zegenen en u talrijk maken."
3. Het woord dat de NBV hier met 'zegenen' vertaalt, wordt meestal weergegeven met 'goed doen'. De voorgaande woorden maken duidelijk dat het hier inderdaad om zegenen gaat.
4. Chaim Cohen, "The Biblical Priestly Blessing (Num. 6:24-26) in the Light of Akkadian Parallels", *Tel Aviv* 20.2 (1993), 228-238.
5. Voor de hier gevolgde interpretatie van Psalm 67, zie Eep Talstra & Carl J. Bosma, "Psalm 67: Blessing, Harvest and History. A Proposal for Exegetical Methodology", *Calvin Theological Journal* 36 (2001), 290-313; Eep Talstra, *Oude en nieuwe lezers. Een inleiding in de methoden van uitleg van het Oude Testament* (Kampen: Kok, 2002), 282-5.
6. Een van de weinige vertalingen die dit doet, is de Revised English Bible:
The earth has yielded its harvest
May God, our God, bless us.
7. John Bunyan, [*De Pelgrimsreis II*] *De Christinnereis naar de eeuwigheid*. Houten: Den Hertog, 1984, 164-5.

Gods kist zinkt niet

Jozua 3 en 4

A.J. Mol ■

Land in zicht

De toekomst is niet altijd rooskleurig. Ja, de verre toekomst wel: de nieuwe aarde lokt ons aan. Alleen de route erheen kent allerlei obstakels. Daar moet je doorheen of overheen of omheen.

Het volk Israël heeft veertig jaar door de woestijn gezworven. Het beloofde land Kanaän ligt voor hen. Alleen vormt de Jordaan een onneembare barrière.

Vanwege het smeltwater van de verre Libanon en de voorjaarregegens is het water tot een maximum gestegen. Dat betekent dat de rivier twee à drie kilometer breed kan zijn. Op zijn diepst reikt de Jordaan tot vijf, soms zes meter.

Er staat een volk aan de oever: ouden van dagen (maximaal 60 jaar; maar na 39 jaar woestijnreis achter de rug ben je de fitste niet), kinderen (die soms nog gedragen moeten worden) en mogelijk zieken die afhankelijk zijn van de zorg van anderen. Ga daar maar aanstaan: met je rollator een stromende rivier 'nemen'. Voor een elitegroep van mariniers is dat te doen. Het Beloofde Land is in zicht... maar onbereikbaar.

De ark gedoopt

De geschiedenis van de ark van Noach dringt zich sterk aan ons op. Zes mensen worden gered door een houten kist, de ark. Samen met een dierentuin wachten ze aftot de dodelijke watermassa weggezakt is in moeder aarde. Veilig en geborgen in de kist, safe in de boot van God. Die is wel grondig gewassen, gedoopt. Meer dan 'koppie onder', maar de kist van God is niet gezonken. De reddingsboot van een genadig God. Hij maakte een nieuw begin op een schoongewassen aarde, weg met alle goddeloosheid. Maar omdat de zonde meeding in de ark (in de harten van mensen), vraag je: voor hoelang blijft de aarde schoon. Gods volk moet steeds weer gedoopt worden.

Kijk naar de Rietzee en de Jordaan.

De ark voorop

Voor mensen is de toekomst zo onzeker: heftige rivieren, sterke steden, gespierde reuzen...

Maar de HEER baant zelf de weg naar morgen. Priesters dragen de kist, de ark van Gods verbond, de Jordaan in - naar Gods bevel. Zodra hun voeten in het water gedompeld worden, gedoopt worden, staat het water stil aan de bovenstroom. De rest van het water vloeit af, zoals altijd: stroom afwaarts.

Het volk kan over de bodem van de Jordaan het Beloofde Land binnen wandelen. Achter de ark van de HEER vind je het nieuwe leven.

Hoop door stenen

Deze doortocht moet onvergetelijk blijven. Twee hopen van twaalf stenen herinneren aan de doop in de Jordaan: redding door de ark, de troon van God.

Het nageslacht dat komt, hoort de grote daden van God. De doortocht door de Rietzee, de school van de woestijn, het wijken van het water van de Jordaan.

Gedenken doet steeds weer de hoop herleven.

Uit de schaduw

Elk mens is ten dode opgeschreven. Zijn zonde maakt hem verdoemelijk voor de Heilige. De kist die de weg door de Jordaan baant, wijst heen naar Jezus Christus: wet en verzoening. Zijn schaduw is daar zichtbaar gemaakt. Het volk mocht nota bene de ark zien. Over de toekomst ligt de schaduw van de dood. Volg daarom Jezus, de Middelaar. Dat is een route die dagelijks aan de doop herinnert. De weg die Jezus is, gaat dwars door zonde, vloek en dood.

Ds. Arie Mol is predikant van de Gereformeerde Kerk te Enschede-Noord.

Het portret van de ware christen

wandelen met God

Kan men aan jou zien dat je een christen bent?

Als het goed is wel.

Jezus tekent in de Bergrede nl. het portret van iemand die in Hem gelooft.

Een echte volgeling van Hem is te herkennen aan acht gelaats-trekken, noem ze: 'karaktertrekken' (Matteüs 5:1-12). Zo zou elke christen eruit moeten zien.

Jezus tekent hier niet de uitzondering, maar de regel.

M.A. van Leeuwen ■

Misverstand

Eerst een mogelijk misverstand uit de weg ruimen. Jezus heeft het in het begin van de Bergrede niet over acht *groepen* christenen.

Alsof je christenen hebt in verschillende soort en maten: de zachtmoedigen, de nederige types, de vrede-stichters enz.

Nee, je hebt maar één soort bewoner van het koninkrijk van de hemel. En dat is de man of vrouw van wie al die acht dingen uit Matteüs 5 gezegd kunnen worden. Voor een helder inzicht in dit portret, helpt het om die acht kenmerken onder te verdelen in twee groepen van vier.

De eerste vier kenmerken gaan over de relatie tot God (vs.3-6).

De tweede vier gaan over de relatie tot de naaste (vs.7-12). Ik ga ze alle acht kort bij langs en laat zien hoe ze met elkaar samenhangen.

De relatie tot God

Jezus noemt als eerste kenmerk van een christen, dat je *nederig van hart* bent.

In de NBG'51-vertaling stond 'arm van geest'. 'Arm van geest' geeft nog beter aan wat Jezus hier zegt. Het gaat hier nl. over *geestelijke* armoede.

Over mensen die hebben ingezien, dat ze niks kunnen bijdragen aan hun eigen redding. Of zoals ik in een bijbel-tug las: 'het enige dat zij hebben bijgedragen aan hun red-ding, is hun zonde waarvan ze verlost moeten worden.'

Daar moet je nederig voor zijn, om dat te erkennen van jezelf. Dus in die zin is de NBV-vertaling zo slecht nog niet.

Toch vind ik 'arm van geest' nog sterker. Want deze ver-taling maakt duidelijk, dat het om mensen gaat die hebben erkend, dat ze geestelijk bankroet zijn en die vanwege dat geestelijke faillissement naar God gaan voor hun redding.

Als tweede omschrijving van een christen formuleert Jezus: *gelukkig de treurenden*.

Dat lijkt een wat een tegenstrijdige uitspraak. Hoe kun je nou gelukkig zijn als je treurt? Hier moet je het verband in de gaten houden. Het gaat in de Bergrede over het koninkrijk van God. En dat is het leven waar God in het middelpunt staat en de harten van mensen beheerst. Jezus heeft het hier dus niet over het verdriet vanwege een sterfgeval of een ernstige ziekte. De treurenden, dat zijn mensen die met de ogen van God naar hun leven kij-ken. En die zien dat ze hun onschuld totaal verloren heb-ben. Dit zijn zij die verdriet hebben over hun zonden, die zich bekeren, en die om vergeving vragen aan God. *Zulke* mensen zullen rust en troost vinden bij God, zegt Jezus.

Derde herkenningspunt: een christen is *zachtmoedig*.

Dat zijn geen mensen die over zich heen laten lopen. Het gaat hier over mensen die een eerlijk beeld over zichzelf hebben. Mensen die weten dat ze zondaar zijn én blijven. En die *tegelijk* weten dat God hen opgenomen heeft in zijn familie en die daar ongelooflijk dankbaar voor zijn. Een eerlijk beeld hebben over jezelf, zachtmoedig zijn, dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan trouwens. Ik kan in de kerk vrij makkelijk meedoen met een algemene schuldbelijdenis en mezelf zondaar noemen. Maar als iemand naar mij toekomt en een concrete fout of nalatig-heid van mij noemt, dan ga ik steigeren. Ik geef liever zelf een oordeel over mijn schijnheiligheid dan dat ik anderen dat laat doen. Dat is die dubbelheid in ons. Nederig zijn in confrontatie met God en vervolgens keihard zijn tegen je naaste. Iemand die echt zachtmoedig is, die is vriende-lijk, nederig, geduldig en gevoelig in *al* zijn relaties. Met God én met je naaste.

En dan de laatste uitspraak: *Gelukkig wie hongeren en dor-sten naar gerechtigheid*, het vierde kenmerk van een christen.

Dat zijn niet per se mensen met een hoog rechtvaardig-heidsgevoel. Wat Jezus bedoelt, dat zijn mensen met een diep verlangen om God recht te doen.

Gerechtigheid hier is in de eerste plaats: het verlangen om de wil van God te gehoorzamen in je leven. Jezus heeft het hier over *geestelijke* honger en dorst. Het gaat om mensen die willen groeien in een leven van toewijding

aan God. 'Neem mijn leven, laat het Heer toegewijd zijn aan uw eer'.

Dat zijn de eerste vier gelaatstreken van een christen. Zie je de logica en de samenhang, die erin zit? Het een vloeit logisch voort uit het andere. Een christen is iemand die op de knieën gaat voor God, want je hebt God niks te bieden. Je komt bij Hem als een bedelaar. Dat leidt tot treuren over je zonde. Je hebt oprecht berouw dat je God steeds weer pijn doet. Dat maakt je nederig naar God toe en zachtmoedig naar je naaste. En die houding leidt ertoe, dat je ernaar verlangt om Gods wil te doen, onder de indruk als je bent van Gods vergeving en eindeloze geduld met jou.

Tussenstand-vraag: in hoeverre herken ik mezelf al in dit portret?

De relatie tot de naaste

Het tweede viertal kenmerken.

Het eerste kenmerk: volgelingen van Jezus zijn *barmhartig*.

Barmhartigheid is compassie, *mee*-lijden met hen die pijn hebben, verdrietig zijn of die in nood zijn. Als er ergens een schreeuwende behoefte aan is vandaag, is het dat. We leven in een harde samenleving. Juist in zo'n samenleving moeten christenen zich onderscheiden door hun gedrag. Jezus zegt hier: echte bewogenheid met je naaste zegt iets over jouw dankbaarheid voor Gods bewogenheid met jou. Die twee hangen onlosmakelijk met elkaar samen.

Tweede kenmerk: *Gelukkig wie zuiver zijn van hart*.

Wat bedoelt Jezus hiermee? Seksuele reinheid misschien? Niet alleen, het is meer.

Jezus wil ons oprechtheid bijbrengen hier, eerlijkheid tegenover God én mensen.

Dit gaat in tegen alle dubbelheid in het geloof. Aan de buitenkant kan het er allemaal prachtig uitzien, maar van binnen is het doods, leeg, en onrein. Niet vol van God, maar vol van jezelf. Jezus zegt: je kunt de schijn ophouden tegenover mensen, maar niet tegenover God. God verlangt een ondubbelzinnig leven. Een leven waarin alle huichelarij en leugenachtigheid geen plek meer heeft. Besef, zegt Jezus hier, besef dat jouw binnenkant meer over je zegt, dan jouw buitenkant.

De stap van 'zuiver van hart' naar het derde kenmerk *vredestichters*, de op een na laatste karaktertrek, is niet zo groot. Want wat is de oorzaak van veel conflicten, onder christen en niet-christenen? Juist die dubbelheid van daarnet: niet eerlijk zijn, onoprechtheid, mensen tegen elkaar uitspelen. Voorwaarde voor elke echte verzoening is openheid, betrouwbaarheid. Daar zouden christenen bij uitstek aan te herkennen moeten zijn. Een christen is een vrede-stichter, zegt Jezus hier. Hij zoekt het conflict niet en hij moet er ook niet de oorzaak van zijn.

Laatste karaktertrek van de christen:

Gelukkig die vervolgd worden vanwege de gerechtigheid.

Vrede hebben met de mensen om je heen - vorige karaktertrek - dat lukt niet altijd, hoe graag je dat ook wilt. Als je het dan moeilijk krijgt vanwege je geloof, of dat nou lichamelijke vervolging is, of tegenwerking door je omgeving - hoe moet je dan reageren? Je moet er blij om zijn, zegt Jezus. Verheug je en juich! Dus: geen wraak nemen, niet vervallen in zelfmedelijden, ook niet doen alsof het niks voorstelt.

Maar *waarom* moet je blij zijn met tegenwerking? Omdat dit een bewijs is, dat je geloof iets voorstelt, een certificaat van echtheid. We moeten pas ongerust worden als onze populariteit als christenen stijgt.

Leerpunten

Wat leer ik van dit portret van Jezus?

1. Het is een *complete* portret.
Zowel de relatie met God als onze plichten tegenover de naaste komen aan bod. Het geloof is van de zondag en dan ook zeker ook van de maandag tot en met zaterdag, want daar komt die naaste vooral in beeld.
2. Het is een *uitdagend* portret.
Jezus zet hier de wereld op zijn kop. Wat Jezus propageert, staat haaks op normen en waarden die we om ons heen merken. En die ook in onszelf huizen. Haantjesgedrag, eigen belang, het recht van de sterkste. Jezus daagt mij hier uit: voor welke normen en waarden kies jij na de zondag? Ga je weer mee met je omgeving of ga je de uitdaging aan van de stijl van de Bergrede?
3. Dit portret is geen *onbereikbaar* ideaal.
Jezus' tekening van de ware christen is niet bedoeld als een ideaalportret voor de toekomst. Van: zo zal het ooit worden. Jezus heeft het bedoeld voor het hier en nu. Hier moet je het verschil maken als christen. Maar dat kan alleen als je de kracht daarvoor zoekt *buiten jezelf*. Bij Jezus Christus, die ons het Koninkrijk van God zelf bracht. En die zijn Geest wil geven om mij te veranderen in die mens van de Bergrede. Om zo, stapje voor stapje, dat portret van de ware christen te kunnen laten zien in mijn leven. Met vallen en weer opstaan.

Heb ik *dat* verlangen? Dat is misschien nog het belangrijkste kenmerk van een echte volgeling van Jezus.

Ds. Mark van Leeuwen is predikant van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Oost.

Martelaren in de Tweede Wereldoorlog

Op 28 januari 2008 werd in Kamp Amersfoort de tentoonstelling 'Enkele reis Dachau. Priester en predikant op hetzelfde spoor' geopend. Bij die gelegenheid hield prof. dr. G. Harinck een toespraak. De redactie dankt hem voor het afstaan van de tekst van die toespraak voor publicatie in ons blad

G. Harinck ■

Een bloedgetuige

In 1946 verscheen er bij een kleine uitgeverij te Groningen een biografie in zakformaat. Het boekje handelde in ongeveer 120 bladzijden over het leven van een jonge gereformeerde predikant, Johannes Kapteyn genaamd, die hier, op een voorjaarsdag in 1942, op 10 april om precies te zijn, als jonge man door de poort is binnen gevoerd van dit Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort. *Unseliges Ort*, om met Bachs Mathäus Passion te spreken. Slechts 34 jaren oud was hij op dat moment. En meer jaren zouden er ook niet aan zijn leven worden toegevoegd. Hij was in Duitse handen gevallen en die hebben het leven van deze boomlange, sportieve en goedlachse man in vier maanden afgebroken. Dat beulswerk begon hier. Hij was ongeveer zes weken in kamp Amersfoort voor hij, met boeien vastgeklonken aan zijn ambtgenoot pater Titus Brandsma, via Kleef op 19 juni in Dachau aankwam, om daar te sterven. Hoewel, sterven? *Hier in Dachau stirbt man nicht, man krepirt hier*. In de boeken werd zijn overlijdensdatum bijgeschreven: 8 augustus 1942. Het Duitse karwei was voltooid.

Over deze predikant, met dit roemloze einde, verscheen dus in 1946 een klein boekje, dat als titel droeg: *Een bloedgetuige der kerk. Het leven en sterven van Johannes Kapteyn*. Dat is op het eerste gezicht een wat merkwaardige titel, bloedgetuige der kerk. Wat is een bloedgetuige eigenlijk? Dat is iemand die getuigt met zijn bloed, die een getuigenis aflegt door zijn leven te geven. We weten dat Kapteyn in Dachau in eenzaamheid heeft moeten sterven, geheel alleen. Hij kon dat getuigenis van het geven van zijn leven dus niet afleggen aan iemand die bij hem was. Er kwam geen woord aan medemensen bij te pas. Zijn sterven kan blijkens de titel van dit boekje dus tot ons spreken zonder woorden. En wat zegt die woordeloze spraak van het sterven van Jo Kapteyn ons dan? Dat wordt toegelicht in het tweede gedeelte van de hoofdtitel. Jo Kapteyn was een bloedgetuige, maar waarvan? Hij was een bloedgetuige van de kerk.

Jo Kapteyn

De kerk, ja, Kapteyn was gereformeerd predikant, een tamelijk goeie zelfs. Begonnen in 1932 in de kleine gemeente Kralingscheveer, was hij via de gemeente IJmuiden op 18 juli 1941 bevestigd als predikant te Groningen. Groningen behoorde binnen het verband van de Gereformeerde Kerken tot de grote gemeenten - en zulke gemeenten werden doorgaans bediend door predikanten die de gave van het woord bezaten. De bronnen zijn het er over eens dat de 33-jarige Kapteyn in ruime mate beschikte over deze gave en dat verklaart dat hij al op jonge leeftijd in zo'n gezeten predikantsplaats terecht kwam. Ook in Kamp Amersfoort gebruikte hij dit talent. Er wordt gezegd dat zijn heldere stem hem tijdens een illegale godsdienstige bijeenkomst met enkele andere gevangenen zelfs verraden heeft. Hij kreeg extra taken als straf voor zijn gepreek. Want daar hielden nazi's niet van.

Hij droeg de straf en het kamplijden in zijn algemeenheid met een zekere opgewektheid. Een andere gevangene en gereformeerde ambtgenoot uit dit kamp, ds. K.G. Idema, werd kort na hem net als hij en Brandsma naar Dachau gebracht, en zijn laatste bemoedigende herinnering daar aan Kapteyn heeft hij opgeschreven: 'Elke avond bij 't appèl stond zijn Block opgesteld naast 't onze en als Kapteyn, van 't werk komend, zijn plaats daarbij innam, groetten we elkaar uit de verte, hij met zijn joviale, moedige lach op 't gezicht.' Zo'n glimp van medemenselijkheid was een moment van steun, er ging een getuigenis vanuit: volhouden! De Duitser mag denken dat hij ons er definitief onder heeft, maar wij zullen overwinnen! Maar dit getuigenis kon Kapteyn in Dachau niet lang afgeven. Een volgende keer op het appèl stelde Idema geschrokken vast dat Kapteyn zo mager was, dat hij zo onvast liep en dat hij zo vreemd uit zijn ogen keek. Hij zag Idema niet eens en er kwam geen groet meer. 'Habt ihr den Kapteyn gesehen?', vroeg de Stube-oudste na het appèl aan Idema. Ja, Idema had het gezien en hij had het begrepen.

Hij zou geen moedgevend getuigenis meer krijgen van Kapteyn, nooit meer.

Een martelaar van de kerk

Hoe kan dit lijden en dit sterven nu getuigen? In de titel uit 1946 is het getuigen verbonden met de kerk. Die titel lijkt zo onpersoonlijk. Hier getuigt iemand met zijn sterven, zonder woorden, zonder boodschap gericht tot iemand in het bijzonder. En hij getuigt volgens de boektitel ook al niet van zichzelf, van zijn moed of van zijn onverzettelijkheid jegens de bezetter. Nee, hij getuigt van de kerk. Ook al zo onpersoonlijk. Toch meende auteur Rudolf van Reest met deze titel de kern van Kapteyns leven te hebben gevat: getuigen van Christus' kerk.

Als ik de titel goed begrijp heeft Kapteyn zijn leven niet gegeven voor onze nationale vrijheid of voor onze democratische grondrechten als zodanig, maar voor de kerk, voor de gemeente van Christus. Hij is een bloedgetuige, een martelaar van de kerk. Kun je sterven voor de kerk, vragen wij ons af. We kunnen Kapteyn bewonderen, maar als getuige kan hij ons ook bevreemden. Ook kamp Amersfoort kende vreemde kostgangers, zeker in nationaal-socialistische ogen. Maar wij moeten bij de herdenking van levens als van Jo Kapteyn en Titus Brandsma ondanks onze verwondering en gissing over hun motieven, zien te voorkomen dat dergelijke kostgangers voor ons ook vreemd worden.

Een bloedgetuige is een martelaar. De kerk kent en gebruikt het woord martelaar vanouds, maar daarbij heeft ze eeuwenlang vooral gedacht aan de eerste christenen die in Romeinse arena's door de leeuwen werden verscheurd, of aan protestanten en katholieken die in de zestiende eeuw op de brandstapel sterven voor hun geloof, of later ook aan zendelingen die buiten Europa om het leven gebracht werden. Maar martelaar was binnen het christelijk Europa vooral een historisch begrip geworden. Sinds echter vanaf 1917 het communisme en het nationaal-socialisme als machten de geschiedenis zijn binnen getreden, zijn er in het beschaafde Europa voor het eerst sinds eeuwen weer christenen vermoord om hun geloof. Martelaren dus, bloedgetuigen. Daar moest de kerk aan wennen, vooral de protestantse, die heel dat idee van martelaren wat minder na aan het hart lag dan de katholieke.

Toen Kapteyns gereformeerde leermeester, de hoogleraar dr. K. Schilder, in augustus 1940 door de Duitsers werd opgepakt wegens zijn christelijke getuigenis in de pers tegen de nationaal-socialistische ideologie, haastten kerkgenoten zich duidelijk te maken dat hier geen sprake was van lijden om Christus' wil, maar van onvoorzichtigheid van Schilders kant. En de Bekenkende Kirche in Duitsland bad in de Tweede Wereldoorlog voor vervolgden om

het geloof, maar niet voor Dietrich Bonhoeffer, want die zou niet gevangen zitten om zijn geloof, maar omdat hij opstandig was jegens het staatsgezag. Vervolgens kreeg de kerk direct na de oorlog te horen dat ze zich slap had gedragen tegenover de bezetter, dus over martelaren kon de kerk maar beter niet eens beginnen te spreken. De auteur is met zijn titel uit 1946 *Een bloedgetuige der kerk* wat dat betreft een uitzondering: maar het lijden van Kapteyn was dan ook zonder enige twijfel een zuiver voorbeeld van lijden om Christus' wil en nergens anders om. Zelfs een eventuele vrijlating

daar moest de kerk aan wennen, vooral de protestantse

uit het kamp vatte Kapteyn als een verzoeking op, een verzoeking namelijk om de in nationaal-socialistische tijden levensgevaarlijke boodschap van Christus, omwille van vrouw, kinderen en eigen hachje, maar ietsje minder klip en klaar te brengen.

Daar, in de helderheid en directheid van het evangelie zat de angel voor het nationaal-socialisme, daar, bij de kerk met haar eigen agenda, met haar boodschap, waaraan het zogenaamde totalitarisme van het nationaal-socialisme niet alleen ondergeschikt was, maar dat in het licht van het Evangelie in het geheel niet geduld mocht worden. Een van de laatste keren dat Kapteyn de kansel op zou gaan in Groningen, schoot nog iemand hem aan: pas op dominee, er zitten NSB'ers in de kerk om te luisteren. 'Dat hoeft u mij helemaal niet te vertellen', antwoordde Kapteyn, 'want ik zal er toch niet anders om preken.' De boodschap van de kerk was levensbedreigend voor het nationaal-socialisme. Niet toevallig impliceerde het uitroepen van de joden voor Hitler het wegvagen van de christelijke kerk.

Een sprekende kerk

Het was een teken aan de wand dat Kapteyn in zijn lijdensweg aan een ambtsbroeder Titus Brandsma werd vastgeklonken. Vergis ik mij niet, dan was de geestelijkheid een oververtegenwoordigde beroepsgroep in de kampen, ook hier in Durchgangslager Amersfoort. Een eerste vluchtige telling leerde mij dat er hier alleen al uit de Gereformeerde Kerken zo'n dertig predikanten hebben vastgezeten. Dat is een kleine vijf procent van hen, alleen in dit kamp.

De kerk heeft lang gearzeld, maar langzamerhand gaan de katholieke en de protestantse kerken ten aanzien van de christelijke slachtoffers van het nationaal-socialisme weer spreken van martelaren, van bloedgetuigen der kerk. De Evangelische Kirche in Duitsland heeft recentelijk - tot nu toe tevergeefs - getracht tweede Pinksterdag uit te roepen tot dag van de

moderne martelaren. Het lijkt onpersoonlijk om te sterven voor een kerk, maar dat onbegrip is wellicht vooral ons eigen gebrek. Het helpt ons misschien om te letten op de felle houding van de Duitse bezetters jegens de duidelijk sprekende kerk en haar geestelijken. Zij begrepen drommels goed dat hier, bij deze geestelijken en in hun kerken, een bedreigende verzetshaard school, die overtuigd was van het feit dat het hier om de levensbeschouwing van het licht tegen de levensbeschouwing van het duister ging in een strijd op leven en dood. Het is ook

dat onbegrip is wellicht vooral ons eigen gebrek

goed ons te binnen te brengen dat uit de gereformeerde kring van ds. Kapteyn een derde van alle Nederlandse slachtoffers van het verzet afkomstig was.

Mede om deze reden is het te waarderen dat de tentoonstelling 'Enkele reis Dachau. Priester en predikant op hetzelfde spoor' na vanaf het voorjaar van 2007 in het Titus Brandsma Museum te Bolsward te zijn geëxposeerd, nu ook hier in Kamp Amersfoort te bezichtigen valt. En ik hoop op een verder effect. Ik hoop dat de toenevende zelfbewustheid van de kerk om haar slachtoffers van totalitaire regimes uit de duijtere twintigste eeuw aan te merken als martelaars van de kerk, ook buiten haar kring tot de erkenning mag leiden van de betekenis van het christelijk verzet, hier in Nederland, maar overal in Europa.

Maar laten we dicht bij huis beginnen. Deze stad telt ongeveer 25 oorlogsmonumenten. Soms wordt op die monumenten gewaagd van burgerzin, soms van moed, dan weer van eer. Maar zelden en mijns inziens te weinig wordt daarbij getuigd van de christelijke motivatie van velen die hun leven lieten voor het vaderland. Ik zou graag zien dat daar verandering in kwam, en dat we niet alleen in de kerk, maar ook in de samenleving tot uitdrukking brachten, dat het nationaal-socialisme niet louter een politiek-ideologische bedreiging was voor ons land en volk, maar ook en bovenal een geestelijke bedreiging voor de vrijheid van christen en niet-christen beide, voor de jood allereerst, maar voor de anderen vervolgens. Die merkwaardige titel uit 1946, *Een bloedgetuige der kerk*, zou dan nog wel eens in schot in de roos kunnen blijken te zijn geweest. Ja, die kerk, dat ongemakkelijke woord. Laten we het verzet toch ook maar bij die naam gaan noemen, uit eerlijkheid en voor een goed begrip beide. Voor Nederlanders als Johannes Kapteyn die in de strijd tegen de nazi's omkwamen, waren de woorden van ons volkslied namelijk de woorden van hun leven:

*Dat ik doch vroom mag blijven,
Uw dienaar t'aller stond,
De tirannie verdrijven
Die mij mijn hart doorwondt.*

Prof. dr. George Harinck is gewoon hoogleraar in de Collectievorming en Geschiedenis van het Neocalvinisme aan de Vrije Universiteit Amsterdam en bijzonder hoogleraar in de Geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in de context van het Nederlands protestantisme aan de Theologische Universiteit te Kampen

uit de kerken

Leeuwarden - beroepen : ds. J.E. Hempenius te Barneveld-Voorthuizen

Assen-West - bedankt voor beroep: E.C. Luth te Almelo

lied van de week

Voor zondag 11 mei a.s. is er geen liedbespreking. Lied 241 uit het *Liedboek*: 'Nu bidden wij de Heilige Geest' is besproken geweest in *De Reformatie*, jaargang 75, nr. 34. Zie daarvoor www.dereformatie.nl, >archief->naar het nieuwe register

Correctie Zwolse Zaken nummer 4

In het gedeelte over deputaten Zending, Hulpverlening en Training, wordt de indruk gewekt, dat de Synode al heeft besloten lid te worden van de Nederlandse Zendingsraad. Dit is onjuist. Het is tot nu toe nog niet meer dan een voorstel van deputaten. De stemming over de voorstellen wordt op een later tijdstip gehouden.

Jean Jacques Rousseau en de CITO toets

We belijden: onze kinderen zijn in zonde ontvangen en geboren. Is dat geen negatieve insteek? Ons oudste in gebruik zijnde doopformulier zet er zelfs mee in. En het wordt daarna alleen nog maar somberder: daarom rust Gods toorn op ons, zodat je kind niet in het rijk van God kan komen, tenzij het opnieuw geboren wordt.

Moet het doopfeest van je kind zo beginnen? En dan zit je daar als vader en moeder, opa en oma, met dat kleine schatje in je armen. Dat voelt tegenstrijdig. Wat is er nu zo slecht aan mijn kind? Zo lief en zo onschuldig nog. Je weet van die natuurlijke verdorvenheid van je kind met je verstand, maar je gevoel lijkt daarin maar moeilijk mee te komen.

J.J.D. Baas ■

Klinkt dan de boodschap van Rousseau uit de 18^e eeuw niet veel aantrekkelijker? Een kind is van nature goed, een onbeschreven blad. De enigen die het kunnen besmeuren zijn de opvoeders met hun regels. Want door regels te stellen leer je een kind oneerlijk te worden en te liegen. "Wie hen de waarheid wil leren spreken, leert hen liegen. Men wil een draai geven aan hun geest door stellingen zonder grond, door voorschriften zonder rede."

De uitspraken van Rousseau neigen daarmee naar het andere uiterste. En tussen die uitersten: - het kind is van nature verderfelijk of het kind is goed - beweegt zich de opvoeding, maar ook het onderwijs. De keuze die je daarin maakt, bepaalt de manier van opvoeden van je kind. En dat heeft verstrekende gevolgen. Dat maakt deze opvattingen tegelijkertijd boeiend.

In dit artikel komen de volgende zaken aan de orde.

Wie was Rousseau? Wat waren zijn ideeën? Wat kunnen wij ervan leren? Welke vragen roept het op?

De beroemde Franse schrijver, filosoof en componist Jean Jacques Rousseau (1712–1778) is geboren in Genève. Zijn jeugd is niet bepaald als gelukkig te bestempelen. Zijn moeder stierf bij zijn geboorte. Hij werd de eerste tien jaar van zijn leven voornamelijk opgevoed door een tante. Om daarna weer bij zijn vader te gaan wonen. Als hij later muziekleraar is, wordt zijn interesse gewekt voor de vraag hoe kinderen leren. Als huisleraar van een rechter in Lyon

slaagt hij niet. Hij kan de jongens niet aan. Rond zijn dertigste levensjaar vestigt Rousseau zich in Parijs. Hij schrijft artikelen over muziek voor de beroemde *Encyclopedie van Diderot*. Die artikelen voegt hij later samen tot zijn eigen muziekencyclopedie. Hij schrijft toneelstukken en componeert.

de mens die van nature goed is, maar door onze beschaving wordt verknoid

Rousseau is wellicht het meest bekend geworden door de uitspraak: terug naar de natuur. Maar het is de vraag of die wel van hem afkomstig is.

Het leven van deze denker kent nogal wat tegenstellingen: Hij schreef een roman in briefvorm over een liefdesrelatie tussen een man en een vrouw, maar kon zelf geen goede relatie met een vrouw onderhouden. Hij kreeg vijf kinderen bij Thérèse Levasseur, die allen te vondeling worden gelegd, maar van zijn hand komt tevens het boek 'Émile' over opvoeding. Rousseau liet zich regelmatig zeer kritisch uit ten opzichte van kunstenaars, terwijl zijn eigen kunstuitingen niet echt vermeldenswaard waren.

Aan het einde van zijn leven schreef hij zijn 'Bekentenissen' (Confessiones), een autobiografie. Het boek lijkt een soort zelfrechtvaardiging,

waarbij de schrijver zichzelf in de slachtofferrol plaatst. Iemand noemde dit werk een 'voorloper' van de huil-tv'.

Zijn ideeën

Inzake de opvoeding: Rousseau gaat uit van een positief kindbeeld. Hij heeft daarbij de onschuldige kinderen voor ogen met aan de andere kant volwassenen die zich misdragen: liegen, bedriegen en ellebogenwerk. Hij schrijft over de mens, en noemt hem 'l'homme sauvage', de wilde mens, de mens die van nature goed is, maar door onze beschaving wordt verknoeid. Het kind komt onschuldig ter

loop als opvoeder het kind in zijn ontwikkeling niet in de weg

wereld en zou zich positief ontwikkelen als de volwassenen er zich maar niet mee bemoeien zouden.

Inzake de samenleving: Rousseau is van mening dat het volk de hoogste macht van de samenleving toekomt. Hij is wars van het stellen van regels. Wat het volk wil is wet. Maar daarbij moet er van hem iemand een grote wetgever zijn, een genie. Want dikwijls weet het volk niet wat het wil.

De ideeën over de opvoeding zijn vooral te lezen in zijn *Émile, ou l'éducation*. 'Émile' is een boek over een jongen en zijn leermeester. Enkele van de ideeën van Rousseau die daarin te vinden zijn:

- Een goede opvoeding van het onbeschreven en leergierige kind is van het grootste belang. Het kind moet in staat worden gesteld om een maximale kracht, autonomie, verstand en zelfcontrole te ontplooiën.
- Het kind moet zelf de wereld verkennen. Daar moet je een kind zijn eigen gang in laten gaan.
- Het kind moet leven volgens eigen waarden. Hij schrijft daarover: Als er in mijn afwezigheid een euvel is geschied, waarvan ik niet weet wie de dader is, waak ik er wel voor Émile te beschuldigen en hem te zeggen: was jij het? Want wat zou ik daarmee anders doen dan hem te leren ontkennen... Zo vormt het kind zichzelf en wordt niet bedorven.
- Aangezien al onze fouten voortkomen uit onze oordelen, is het duidelijk dat als we nooit moesten oordelen, ook niets hoefden te leren, en ons evenmin ooit zouden vergissen. We zouden in onwetendheid veel gelukkiger zijn dan we met al onze kennis kunnen wezen.

In zijn boek schrijft Rousseau voornamelijk over Émile, een jongen. Hoe dacht hij eigenlijk over het opvoeden van meisjes? Hij noemt het meisje Sophie. Sophie hoefde geen boeken te lezen. Haar opvoeders moesten zich vooral

richten op het belang van kuisheid, bescheidenheid en het huishouden. Haar leven staat vooral in dienst van de man.

Leiden of volgen?

Hoe leert een kind? Een boeiende en tevens zeer fundamentele vraag. Rousseau stelde zichzelf die vraag toen hij muzikleraar was. Het antwoord op die vraag kan voor een helder licht op de opvoeding zorgen. Rousseau vond dat je een kind zijn eigen gang moest laten gaan. Dan ontwikkelt het kind zich op de meest natuurlijke wijze. Opvoeders die zich met de kinderen gaan bemoeien, verknoeien veel van het mooie dat van nature in een kind zit.

In de opvoeding van vandaag spelen ideeën van Rousseau nog steeds een rol. Het meest duidelijk zijn deze terug te vinden in de zogenaamde 'vrije opvoeding'. Zou er trouwens iemand in de westerse (ook christelijke) wereld zijn die in de opvoeding niet iets van zijn ideeën in zich meedraagt?

Veel opvoeders hebben als uitgangspunt dat het kind uit zichzelf tot ontwikkeling moet komen. Laat het kind vooral leren door ervaring. Loop als opvoeder het kind in zijn ontwikkeling niet in de weg. Bied je kind een uitdagende omgeving, en laat het daarin zelf zijn weg vinden.

Een voorbeeld vanuit deze opvatting: Je kunt tien keer tegen een kind zeggen dat het niet aan de brandende houtkachel moet komen. Je doet dat omdat je niet wilt dat het kind zich bezeert. Volgens de principes van Rousseau is feitelijk het belangrijkste wat jij je kind op deze manier leert: ongehoorzaam zijn. Maar als je kind door te experimenteren met zijn hand aan de brandende kachel komt, leert het veel sneller en beter dat en waarom je voorzichtig moet zijn met een brandende kachel.

Onbeschreven blad?

Hoe verhoudt zich dit gedachtegoed nu tot de bijbelse lijn? We zagen al dat de Bijbel leert dat een kind juist geen onbeschreven blad is: het is in zonde ontvangen en geboren. Maar wat wil de Here ons daarmee zeggen? En hoe ga je daar dan vervolgens mee om?

Hoe triest het ook mag lijken, maar met je kleine baby, dat nieuwe leven, zit je feitelijk met de dood op schoot. Want dat schattige, lieve kindje heeft het eeuwige leven uit zichzelf niet in zich. Het is, als je het even heel scherp zegt, geboren om te sterven. Dat is het eerste wat met die woorden wordt uitdrukt. Het kind is door zondige mensen op een zondige manier verwekt. Er zitten al zoveel onvolmaakt-heden in de relatie van de ouders, dat brengt ook beperkingen met zich mee bij het verwekken. En kijk er vervolgens eens naar hoe het kind ter wereld kwam: zuchten, pijn, enorme inspanning, bloed. Kinderen baren is zwaar werk.

Vervolgens zullen bij het opgroeien beperkingen zich openbaren. Zeker: een kind kreeg talenten mee, maar ook beperkingen. Daar zal een kind mee moeten leren omgaan. En dan dringt de spannende vraag zich op: hoe doe je dat bij een kind? Hoe leert jouw kind? En leert ieder kind op dezelfde manier? Komen de talenten er vanzelf uit, of is het vooral leiden en trekken, speelt de opvoeder de hoofdrol, of leert het kind uit zichzelf? Zoekt een kind uit zichzelf het goede?

Boeiende vragen om over na te denken.

Onder leren wordt in dit artikel verstaan: het komen van niet weten tot weten, van niet kunnen tot kunnen. Leren is niet alleen kennis vergaren, maar ook vaardigheden opdoen en een houding leren bepalen.

Bijbelse notities

Als ondersteuning voor het vormen van een mening een paar bijbelse notities:

- Ex. 12: De viering van het Pascha wordt ingesteld. Kinderen zullen hun vader vragen: waarom is deze avond anders dan de andere? Dan gaat vader het verhaal vertellen. In Jozua lezen we over het oprichten van monumenten, zodat de ouders hun kinderen zullen vertellen van de grote daden van de HERE.
- Deut. 6: 7: Prent de geboden je kinderen in. Wie komt daar in actie?
- In Lucas 15 lezen we de overbekende gelijkenis van de vader en de twee zonen. Krijgen beide zonen niet alle ruimte zich te ontwikkelen?
- Romeinen 3: 20 zegt dat de wet zonde leert kennen. Een mens heeft regels nodig om zonde en genade te ontdekken. Die kan het alleen van anderen leren.

Het onderwijs.

In het Nederlandse onderwijs zien we dat de overheid enerzijds de scholen alle ruimte geeft via deregulering. Maar aan de andere kant worden door diezelfde overheid allerlei eisen gesteld: de kerndoelen, de CITO eindtoets wordt als graadmeter voor scholen gebruikt. Uit deze laatste ontwikkelingen blijkt dat de overheid vooral denkt vanuit het principe dat leren zich ontwikkelt via leiden, in plaats van door het volgen van een kind. Meer vanuit 'führen' dan vanuit 'wachsen lassen'.

Hoe gaan de gereformeerde scholen daarmee om? Hebben scholen vanuit een algemene visie en missie al hun visie op leren en ontwikkelen beschreven?

Om een voorbeeld te noemen: Veel gereformeerd scholen werken met de kleuters volgens de principes van het ontwikkelingsgerichte onderwijs. In de rest van de school wordt gewerkt volgens de principes van Anders Adaptief. Deze twee vormen van onderwijs liggen dicht bij de ideeën van Rousseau aan dan bij die waar de eisen van de Nederlandse over-

heid vandaan komen. Daar zijn wat vragen bij te stellen: heeft de school bewust gekozen voor deze vormen van onderwijs vanuit een gefundeerde visie op leren? Dan is de volgende vraag welke consequenties de school daaraan verbindt richting de eisen van de overheid? Kies je bewust voor de kans dat je onder de CITO eindtoets scoort als school? (De CITO-toets toetst vooral het kennisniveau van de kinderen). Onze school legt meer nadruk op sociale ontwikkeling, bijvoorbeeld dat kinderen weerbaar zullen zijn in deze maatschappij. Dat wordt door CITO niet gemeten. En de aandacht daarvoor vraagt veel onderwijstijd. Waar kiest de school voor en waarom? Kom je als school

hebben scholen vanuit een algemene visie en missie al hun visie op leren en ontwikkelen beschreven?

dan niet in de problemen?

Een andere suggestie is: zou er sprake kunnen zijn van een tweeledige maatstaf? Een voor de inhoudelijke leerprestaties (CITO) en een voor waarden en normen, waarbij het kind autonoom is; het mag zelf bepalen wat belangrijke waarden en normen zijn.

Misschien kun je als ouder op school eens vragen wat de achtergrond is van de keuze van de gereformeerde school voor anders adaptief? Of wat zijn de principes voor de keuze van 'het nieuwe leren'?

In een kind zijn door God talenten gelegd, die moeten er uitgehaald worden. Hoe doe je dat op de beste manier? Daar horen gefundeerde keuzes bij. Aan het gereformeerde onderwijs de uitdaging daar bijbelse antwoorden op te geven.

Jetze Baas is regiodirecteur van de Gereformeerde Schoolvereniging Veluwe Plus.

Stad en sociale stijging

Wie van de lezers van *De Reformatie* heeft er nu echt wat met de stad? De stad is geen vindplaats van grote groepen gereformeerden. Zij doen wat velen doen. De middenklasse vertrekt uit de stad. Stadswijken kampen met vraagstukken van leefbaarheid en achterstanden.

J. Westert ■

De problematiek van de stad heeft de aandacht van het kabinet. Minister Vogelaar zet in op prachtwijken. Dat debat volgen we op afstand. Toch vraagt de stad om aandacht. Hoe breng je naast stedelijke vernieuwing, vitaliteit en vitale gemeenschappen terug in de stad. Daarover gaat het rapport 'Stad en Stijging'.

Het maatschappelijk debat over de stad verdient onze aandacht. Door de overheid wordt er gewerkt aan verbetering van de fysieke kwaliteit van de woonomgeving, sociale cohesie en leefbaarheid. Er wordt veel geld beschikbaar gesteld. Het professionele welzijnswerk heeft volop aandacht. De aandacht voor de fysieke leefbaarheid gaat gepaard met de sloop van oude goedkope woningen. De mensen die er wonen vertrekken naar andere goedkope woningen en nemen hun problematiek mee. Werkloosheid en criminaliteit verplaatsen zich naar andere wijken. Tegen die achtergrond is een nieuw inspirerend perspectief nodig voor de bewoners van deze stadswijken.

Persoonlijk perspectief

Het rapport *Stad en Stijging* van de VromRaad geeft een aanzet. Sociale stijging wordt als leidraad voor stedelijke vernieuwing geschetst. Bestuurders en beleidsmakers hebben het persoonlijk perspectief voor het individu teveel uit het oog verloren. Stedelijke vernieuwing richt zich vooral op de fysieke kwaliteit van de wijk en op zaken als sociale cohesie en leefbaarheid. De ambities van mensen om vooruit te komen zijn onvoldoende verdisconteerd in de plannen. Aan die 'sociale stijging' moet stedelijke vernieuwing een bijdrage leveren. Het rapport *Stad en*

stijging bepleit dat zo'n persoonlijk perspectief veel meer de rode draad in het beleid moet zijn.

bij stedelijke vernieuwing hoort ook een ander spraakgebruik in het beleidsdebat

In veel plannen gaat de aandacht uit naar de dagelijkse ergernissen over schoon, heel en veilig. Er is te weinig oog voor de problemen achter de voordeur en de ambities van bewoners om vooruit te komen. Het belang van vooruitkomen is niet te onderschatten. De stadswijken kenmerken zich door een grote groep achterblijvers. Bewoners moeten kansen krijgen zichzelf te ontwikkelen zodat zij hun sociaal-economische positie kunnen verbeteren. In het rapport wordt dat het 'stijgingsperspectief' genoemd. Niet zozeer het probleemdenken over wijken vanuit het bestuur in termen van het wegwerken van achterstanden dient de primaire invalshoek te zijn. Het gaat om de persoonlijke ontplooiing en het vooruitkomen van de bewoners van de stad. Bij gebrek aan alternatieven verlaten velen noodgedwongen de stad: middeninkomens en gezinshuishoudens. Het vasthouden van deze groepen voor upgrading van de stad is van eminent belang. Zij vormen het sociale kapitaal van de stad en zijn belangrijk voor de sociale stijging van anderen. Stijging en binding zijn streefrichtingen die wezenlijk zijn als perspectief van stedelijke vernieuwing. Bij stedelijke vernieuwing hoort ook

een ander spraakgebruik in het beleidsdebat. We spreken over probleemwijken, kansarmen en het wegwerken van achterstanden. Dat is een beeldbevestigend spraakgebruik. De prachtwijken van Vogelaar kunnen door de manier van benadering gestigmatiseerd worden. Daar wil je niet bij zijn!

Rol van onderwijs

Tijdens een gesprek over de maatschappelijke betekenis van onderwijs in de stad kwam ik in aanraking met het rapport *Stad en stijging*. Het onderwijsaanbod in veel stadswijken is verschaald. Onderwijsvoorzieningen kiezen voor een moderne campus. Zij bevinden zich vaak niet meer in (de buurt) van oude stadswijken. Naarmate het onderwijs hoger wordt geldt, dat des te meer. Voor het perspectief van sociale stijging en het vasthouden van stadsbewoners is kwalitatief goed beroeps-onderwijs een belangrijk aspect. Scholen in de wijk zijn bovendien essentieel als permanente bron van educatie voor kinderen en hun ouders. De school vervult een centrale functie in het verbinden van bewoners. Zij zorgt voor kennisuitwisseling. Het perspectief van sociale stijging ontstaat door de maatschappelijke betekenis van onderwijs in de stad te ondersteunen. Investeren in onderwijs in stedelijke vernieuwingswijken is een van de belangrijkste aanbevelingen.

Werken en wonen

Een andere randvoorwaarde om sociale stijging perspectief te geven, is ruimte voor economie in de wijk. Betaalbare ruimte voor ondernemers. Het mengen van de functie wonen met kleinschalige bedrijvig-

heid. Op die manier kunnen er ook werk en opleidingscombinaties worden gemaakt. Wie zich de stadswijk van het verleden herinnert, weet dat er vanoudsher in stadswijken ruimte was om te ondernemen.

In veel van het huidige beleid rond stedelijke vernieuwing en uitbreiding ligt het accent voor al op het scheiden van wonen en werk. Door kleinschalige bedrijvigheid in de vernieuwing mee te nemen, biedt de stad perspectief aan haar bewoners de sociale ladder te beklimmen. In het rapport wordt bepleit om verouderde bedrijventerreinen aan te wenden voor startende ondernemers. Die terreinen en te vernieuwen stadswijken liggen vaak in elkaars nabijheid. Juist voor laagopgeleide, vaak allochtone, jongeren nemen de kansen op werk af. Voor hen is een nabije structuur nodig in begeleiding, stageplaatsen en werk. Door onderwijs, werk en wonen integraal binnen een stadswijk aan te bieden kan stedelijke vernieuwing een betere bijdrage leveren aan het persoonlijk perspectief van bewoners om vooruit te komen.

Meer stad in de wijk

In de randvoorwaarden spelen ook sport en culturele voorzieningen een grote rol. Zorg voor meer stad in de wijk, zo luidt een van de aanbevelingen. Culturele voorzieningen en vernieuwingswijken vormen nog vaak een braakliggend terrein. De overheid moet strategisch investeren in zulke publieke voorzieningen. In het grootschalig denken hebben we veel van die voorzieningen gescheiden ontwikkeld. Het doel is binding te ontwikkelen, zodat het vertrek van nieuwe middenklassenbewoners minder vanzelfsprekend wordt. Ze is nu groot. Met de eisen van deze groep bewoners aan wonen, woonomgeving en voorzieningen wordt te weinig gerekend. De bewoners moeten zoveel vertrouwen in de ontwikkeling van de eigen wijk krijgen, dat zij daaraan de voorkeur geven boven de keuze voor zekerheid in een nieuwe vinexwijk. Sociale stijgers kijken met kritische ogen naar de kwaliteit van de wijk. De aanpak moet ambitie uitstralen. Maak meer stad in de wijk vraagt om instellingen als muziekscholen, jeugdtheaters, bibliotheken en havo-vwo scholen, goed beroepsonderwijs.

De bepleite aanpak vergt een samenwerking tussen woningcorporaties, onderwijs, welzijns- en zorginstellingen. Ik noemde zojuist al het gesprek over de maatschappelijke opdracht van onderwijs in de stad. Die opdracht voor het onderwijs blijft primair het opleiden van jonge mensen, maar de verwevenheid met het perspectief van sociale stijging maakt een open school met sterke verbindingen naar de wijk of buurt essentieel. De school is de ontmoetingsplek voor ouders, heeft een maatschappelijke vraagbaakfunctie en kan in het sociale stijgingsprogramma een educatief essentiële rol

in contact brengen met elkaar, zorgen dat je relaties legt achter de voordeur. Vervolgens kom ook verwijzing en verbinding naar Jezus. De traditionele kerk slaagt er onvoldoende in om zo aanwezig te zijn. Migrantenkerken groeien wel, maar de verbinding met die kerken hebben we nog onvoldoende. Ik wil hierbij overigens aantekenen, dat er in de stad ondermeer vanuit onze kerken ook mooie initiatieven plaatsvinden.

Het algemene beeld is echter dat kerken in de stad uit beeld zijn geraakt. De problematiek van de

de eerste verbinding is niet het doorgeven van het Evangelie, maar mensen in contact brengen met elkaar

vervullen.

De benadering van 'ontmoeten en verbinden' sluit aan bij de aandachtspunten van Minister Vogelhaar. Zij bepleit:

- duurzaam te investeren in menskracht in de wijk;
- investeer in onderwijs en jeugd
- breng kunst en cultuur dichtbij mensen
- organiseer veiligheid, handhaving en ontmoeting

Stad zonder kerk

In het rapport en het beleid ontbreekt de kerk. In het gesprek over de maatschappelijke betekenis van onderwijs in de wijk werd het voorbeeld van een project genoemd, waarbij onderwijs de maatschappelijke verbinding in de wijk vormt. Educatie is gericht op jong en oud. De nabij staande kerk werd gesloopt. Op zo'n moment ervaar je pregnant de afwezigheid van de traditionele kerk in de stad. Gereformeerden en anderen zijn weggetrokken uit de oude stadswijken en breder veelal uit de steden. In *Visie* las ik een verhaal van een jong gezin, dat bewust had gekozen voor de stad. Zij vertelden over hun persoonlijke drijfveren om als christen bezig te zijn met het opbouwwerk in de buurt: vertrouwen winnen, aanwezig zijn, gewone dingen doen en relaties aangaan. *Youth for Christ* organiseert welzijnsprojecten in deze buurten. Daarbij is de eerste verbinding niet het doorgeven van het Evangelie, maar mensen

stad raakt ons niet echt. Dat zegt iets over de ontwikkeling, die we zelf als kerkmensen en kerk hebben doorgeemaakt.

Dat geldt niet alleen voor kerken, ook voor gereformeerd onderwijs. Onderwijs is vooral gericht op de eigen, gelijkgezinde doelgroep en in zekere zin daardoor losgeraakt van de maatschappelijke pedagogische opdracht voor de omgeving. Hier ligt m.i. nog een terrein voor herbezinning op de positionering van bijvoorbeeld gereformeerd onderwijs. In het reformatisch onderwijs werd onlangs een pleidooi gevoerd voor een grotere opening naar allochtone leerlingen. Deels uit angst om de overheid voor te zijn, maar wat mij betreft zou dat debat ook gevoerd kunnen worden vanuit de gedachte, dat onderwijs in toememende mate een maatschappelijke opdracht heeft te vervullen voor de omgeving, de stad. Dat is een taak die niet alleen mag worden overgelaten aan scholen, die een andere identiteit hebben. Naarmate het onderwijs meer beroepsgericht is, word je steeds vaker met die maatschappelijk-pedagogische opdracht geconfronteerd. Waar het gaat om het voorkomen van schooluitval, het toebrengen van leerlingen naar een startkwalificatie en het verbinden van het onderwijs met de (beroeps)praktijk, lijken dat nu nog vaak opgedrongen keuzes. Ik zie liever deze keuzes bij voorkeur voortkomen uit een eigen bezinning naar de brede maatschappelijke opdracht

van het onderwijs. Het rapport *Stad en Stijging* en het gemeentelijk beleid dat in het verlengde daarvan ontwikkeld wordt, biedt goede aanknopingspunten om opnieuw na te denken over de plaats van kerk en geloof in de stedelijke ontwikkeling. Datzelfde geldt voor de opdracht van identiteitsgericht onderwijs. Een christelijk georiënteerd stedelijk beleid lijkt een wereldvreemd begrip te zijn. Bij stadsvernieuwing hoort echter ook inspiratie en voeding. Juist ons christelijk geloof kan die ankerpunten aanreiken. De stad is het toonbeeld van de gebrokenheid van onze maatschappij. Vanuit onze christelijke inspiratie kan er een bijdrage worden geleverd aan hervorming van het leefklimaat. De traditionele kerken hebben daar een rol, maar ook voor het orthodox christelijk onderwijs ligt er een pedagogische opdracht.

Jan Westert is directeur van ROC Menso Alting te Groningen en redacteur van *De Reformatie*.

Reacties: j.westert@planet.nl

"Ik weet niet goed hoe het verder moet. Thuis gaat het niet goed, tegen school zie ik steeds meer op en vrienden maken -en houden- kost vooral veel energie. Ik probeer het vol te houden, maar weet niet hoe lang me dit nog lukt..."

MAAK EEN NIEUWE start!

Als het op **meerdere gebieden niet goed** met je gaat, is het verstandig om hulp te zoeken. Eleos heeft de **deeltijdbehandeling** voor jou. Je woont gewoon thuis en komt vijf dagen per week naar Eleos. Daar word je geholpen je **problemen op een rijtje** te zetten en te **zoeken naar oplossingen**. Wat je leert, kun je **direct oefenen**. Ook krijg je **onderwijs op je eigen niveau**.

Als je na de **zomervakantie** een nieuwe start wilt maken, kun je het beste in de komende maanden contact met ons zoeken, om te **kijken** of deeltijd **geschikt** is voor jou.

De deeltijdbehandeling is bedoeld voor jongeren van **14 tot en met 17 jaar** en wordt gegeven in **Dordrecht, Ede en Zwolle**. Kijk voor meer informatie en een **filmpje** op www.mindguide.nl.

Voor vragen kun je **mailen** naar deeltijd.jeugd@eleos.nl of **bellen** naar de deeltijdbehandeling bij jou in de buurt: Dordrecht (078) 635 19 33, Ede (0318) 43 23 30 of Zwolle (038) 423 03 00.

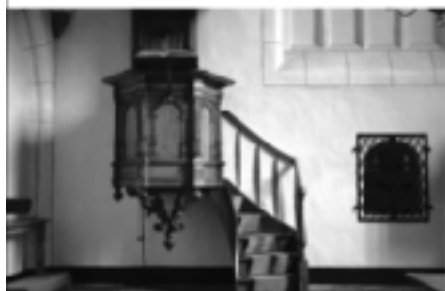

www.eleos.nl - www.mindguide.nl

INVENTARIS

vertrouwd verzekerd

De premie is laag en de dekking is hoog. Wat wil je nog meer?

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700